

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є формування стратегії забезпечення фінансової безпеки регіонального рівня як форми розв'язання різноманітних фінансових проблем кожного окремого регіону.

Список літератури

1. Єфіменко Т.І. Податковий кодекс України як перший крок на шляху реформування вітчизняної податкової системи / Т.І. Єфіменко // Фінанси України. – 2010 р. – № 12. – С. 3-11.
2. Фінанси регіону: навч. посіб. / М.А.Коваленко [та ін.]. – Херсон: Олді-плюс, 2011. – 312 с.
3. Фінансова безпека держави: навч. посіб. – К.: Центр навч. л-ри, 2007. – 192 с.
4. Коваленко М.А. Регіональні аспекти управління корпоративними фінансами / М.А. Коваленко, Л.А. Чурсіна // Сучасні проблеми економіки підприємства: Всеукр. наук.-практ. конф.: [матеріали]. – Д.: Наука і освіта, 2003. – Т. 1. – С. 16-19.
5. Медвідь М.М. Фінансова безпека регіонів України (на прикладі Харківської області): дис. ... канд. екон. наук: 08.01.05 / М.М. Медвідь. – Х., 2007. – 214 с.

УДК 005.53:330.133.1

Сухарева Л.О., канд. екон. наук, проф.,
Стефківський В.М. (ДонНУЕТ, Донецьк)

МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНТРОЛЮ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

У статті на основі наукового обґрунтування основних дефініцій формалізовано метод контролю управлінських рішень, в основу формалізації методу контролю управлінських рішень покладено теоретичні основи формальної методології.

Ключові слова: *метод, методика контролю, інструментарій контролю управлінських рішень, формалізація методу контролю.*

Відсутність наукового обґрунтування підсистеми контролю управлінських рішень, що цілісно функціонує у системі управління підприємства обумовлює необхідність переосмислення теоретичних положень, методичних основ як наукового підґрунтя для вдосконалення контрольної функції щодо кожного етапу формування управлінських рішень.

Вивчення фундаментальних праць, присвячених проблемам фінансового, господарського, внутрішньогосподарського контролю, які було виконано у 80-их роках ХХ ст. – в епоху реформування (перебудови) економіки соціалістичного укладу [1-5], підтверджує нерівнозначний рівень глибини дослідження методу як способу досягнення теоретичного результату. Це безсумнівно мало вплив на обґрунтування методики контролю як умови функціонування відповідної підсистеми.

Досліджуючи проблему теоретичного обґрунтування методик контролю, який здійснює персонал бухгалтерії, один із авторів статті [5, с. 68] на основі достатньо ретельного аналізу наукових праць фахівців із контролю та юридичної практики приходять до висновку про наявність розмаїття протиріч суджень стосовно визначення самого методу господарського контролю, ототожнення понять «способи», «прийоми», «методи», «методичні прийоми». Науковець не підтримує точку зору стосовно застосування терміну «методи» контролю, вважаючи те, що метод повинен бути один, але є можливим його склад елементів, таких як перевірка, спостереження, порівняння, ревізія, розслідування, обстеження, перевірка якості [5, с. 68]. Це твердження ґрунтувалося на результатах досліджень О.О. Шпіга [2].

У наведених вище наукових працях звертається увага про безпідставність поділу методів на загальні і часткові, коли мова повинна йти скоріше про методи теорії і методи практики контролю, а головне – необґрунтованість віднесення економічного аналізу і статистики до групи загальних методів контролю. Як аргумент підкреслюється, що як економічний аналіз, так і статистика самостійними сферами наукових знань з властивими методом і предметом дослідження. Інша справа, що способи і прийоми цих наукових знань з успіхом застосовуються у праці здійснення контролю. Немає ґрунтовних підстав щодо віднесення до складу методу господарського контролю самого бухгалтерського обліку, який є джерелом формування необхідної інформації і реалізує самостійну функцію управління, що є відмінною від функції контролю [5]. Перевірочна функція, яка реалізується діграфічною системою накопичення облікової інформації (подвійний запис фактів господарського життя в системі рахунків), не є проявом контролю як функції управління.

Таким чином, актуальність цього дослідження підтверджують результати аналізу наукової доробки з проблем теорії і практики контролю за часи реформування економіки країн Радянського Союзу. Вони констатують відсутність єдиного підходу до обґрунтування ознак класифікації способів і прийомів, насамперед, відсутність чіткого розмежування контролю як теорії і як практики його здійснення.

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні методу контролю управлінських рішень як прояву теоретичних основ формальної методології.

Логіка вирішення цього наукового завдання окреслює виконання наступних робіт дослідження:

- аналіз та узагальнення точок зору, переконань науковців і практиків з контролю щодо проблеми визначення методу внутрішнього контролю; визначення понять «методика контролю» та «інструментарій контролю» управлінських рішень;
- уточнення гіпотези про правомірність поширення основних методологічних засад внутрішнього контролю як практичної діяльності, на контроль управлінських рішень;
- обґрунтування основних концептуальних понять: «методика» та «інструментарій контролю» управлінських рішень, їх місце в загальній моделі методу контролю.

Особливий інтерес до вирішення теоретико-методологічних проблем господарського контролю взагалі і на мікроекономічному рівні, зокрема, виникає в епоху транзитивної економіки в умовах формування нового економічного укладу. Сучасний стан вирішення проблеми визначення методу господарського контролю як на макро-, так і на мікрорівні можливо оцінити на основі аналізу основних фундаментальних праць, які виконано такими дослідниками: С.В. Бардаш [3], Н.Г. Виговська [7], І.К. Дрозд [6], Є.В. Калюга [4], В.Ф. Максимова [5], Л.В. Нападовська [8], В.П. Пантелеєв [9].

Аналізуючи точки зору науковців стосовно складу і змісту складових методу господарського контролю, С.В. Бардаш [12, с. 55-63] ґрунтовно довів логіку тлумачення дефініції, «метод господарського контролю». При цьому науковець акцентує увагу на необхідності розподіленого підходу до дослідження контролю: як до сфери наукового знання і як до сфери практичної діяльності. Нам близькою є точка зору С.В. Бардаша щодо визначення поняття методики господарського контролю, де визначається науковцем поняття «методика господарського контролю» залежно від мети і завдань, поставлених суб'єкту контролю, а основними складовими методики пропонується вважати процедури контролю, елементами яких є методичні і технічні прийоми встановлення фізичних параметрів об'єктів контролю, або за документами; методичні прийоми систематизації та узагальнення результатів контролю [12, с. 63]. Але ми впевнені в тому, що склад і зміст методів (способів), методичних і технічних прийомів контролю залежить і від змістової характеристики об'єктів контролю відповідно до кожного етапу розвитку контрольного явища, у нашому дослідженні – процесу обґрунтування, прийняття і реалізації управлінських рішень.

На рисунку 1 просліджується зв'язок методики з процесом контролю, який визначається як сукупність контрольних дій, що виконує суб'єкт контролю стосовно відповідного стану об'єкта. Методи контролю як способи досягнення практичного результату реалізуються у методиках, правилах його проведення, певних конкретних діях, які деталізують порядок його здійснення.

Логіка обґрунтування поняття «методика контролю управлінських рішень» спрямовує дослідження, по-перше, на підтвердження можливості ототожнення методу господарського контролю і методу внутрішнього контролю; по-друге, на відсутності відмінностей між предметом господарського контролю і внутрішнього контролю учасника відносин у сфері господарювання і нарешті: на доведеності правомірності поширення мети господарського контролю на внутрішній.

Аналіз точок зору науковців стосовно тлумачення визначення методу внутрішнього контролю і його складових, що ґрунтовно провів С.В. Бардаш, надає підстави погодитися зробленим висновком науковця, що «...теоретико-методологічні основи економічного (господарського) контролю та теоретико-методичні основи внутрішнього контролю як виду економічного контролю у частині сутності та складу методу є тотожними» [12, с. 324].

При цьому особливий акцент автор робить на необхідності врахування об'єктів із точки зору матеріальності, маючи на увазі, що більша частина об'єктів носить нематеріальний характер, інформація про які міститься лише в паперових (документи) або на електронних носіях (наприклад, управлінські рішення).

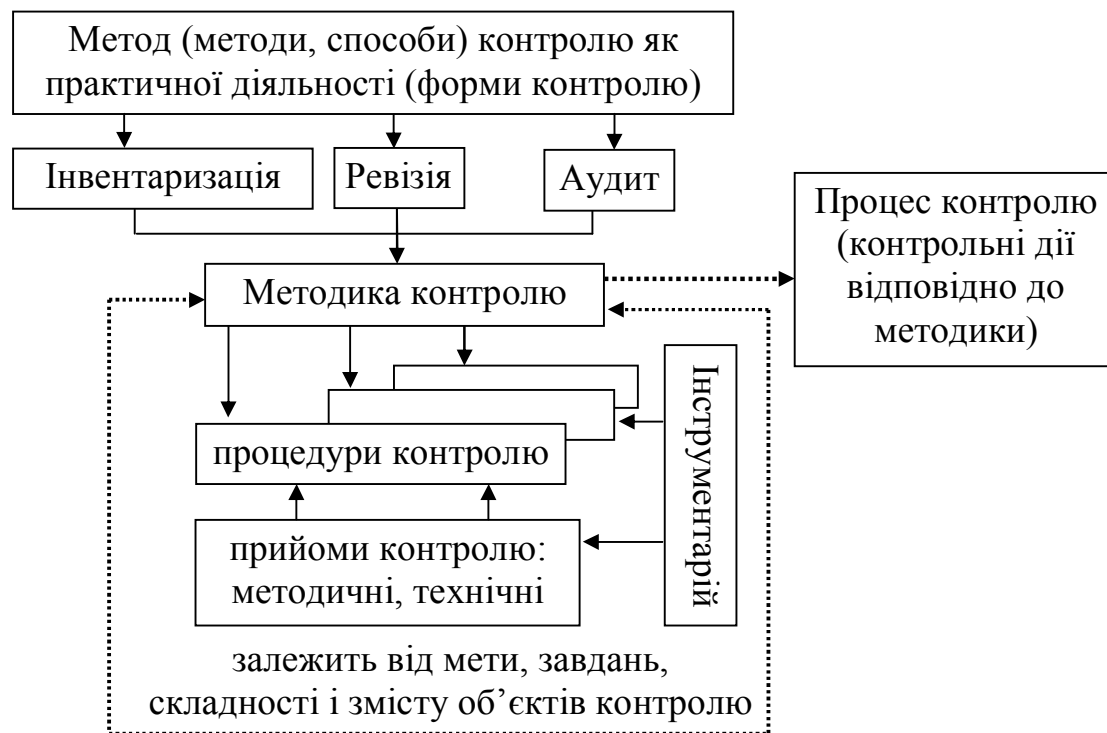

Рисунок 1 – Метод (методи) контролю як практичної діяльності [формалізовано на основі 12]

Використовуючи метод екстраполяції нами побудовано формалізовану модель методу контролю управлінських рішень як прояву методу внутрішнього контролю з виокремленням комплексу методик відповідних об'єктів контролю за етапами розроблення (обґрунтування), прийняття та реалізації управлінських рішень (рисунок 2).

Вивчення проблем функціонування підприємств будь-якого сектору економіки в сучасних умовах господарювання дозволяє говорити про недостатню розробленість питань інструментарію контролю в обґрунтуванні й прийнятті реалізації управлінських рішень.

Складність і проблематичність цих досліджень багато в чому обумовлена недостатньою кількістю фундаментальних наукових розробок у сфері внутрішнього контролю в умовах транзитивної економіки.

Перш ніж розглянути особливості реалізації основного інструментарію контролю в процесі розроблення, прийняття та реалізації управлінських рішень, проаналізуємо поняття «інструментарій контролю». Термін «інструментарій» може мати різне змістове навантаження залежно від контексту, наприклад, на макрорівні під інструментарієм розуміється система «заходів і важелів, що використовуються державою для забезпечення пропорційності й стабільності в народному господарстві країни» [13, с. 663]. Зустрічається трактування інструментарію як «системи методичних і технічних прийомів дослідження, яка втілюється у відповідних операціях та процедурах і представлена у формі різноманітних документів» [14, с. 100]. У цьому дослідженні під інструментарієм мається на увазі комплекс форм контролю, аналізу, які використовуються для вивчення законності, доцільності й ефективності управлінських рішень.

Рисунок 2 – Формалізація методу контролю управлінських рішень

Вивчення літератури, присвяченої проблемам контролю, показало, що, окрім способів і прийомів, що властиві методу контролю, під час дослідження процесу розроблення й реалізації управлінських рішень використовуються методи інших наук. «Практично всі вчені дотримуються єдиної думки стосовно використання як основи досліджень діалектичного методу, застосування загальнонаукових методів – дедукції, індукції; залучення методів аналізу господарської діяльності, системного аналізу, функціонально-вартісного аналізу тощо» [8, с. 125].

Поєднання специфічних прийомів контролю і методів інших наук надає можливості всебічно, повно та об'єктивно дослідити всі етапи процесу розроблення прийняття та реалізації управлінських рішень з метою виявлення, усунення та попередження недоліків.

Виокремлення етапів розроблення, прийняття та реалізації управлінських рішень дозволяє стверджувати про необхідність дослідження інструментарію контролю відповідно трьох етапів: підготовки рішення, його прийняття та реалізації.

За визначення окремих методичних прийомів контролю доцільно, на наш погляд, звернути увагу на класифікацію, яка запропонована В.Ф. Максимовою, тобто за ознакою зв'язку із специфікою підконтрольного об'єкта, джерелами вхідної інформації та алгоритмом прояву прийомів у процесі контролю [8].

Прийняття рішень суб'єктами управління є неможливим без вивчення ситуації, у якій перебуває установа (організація, заклад), умов її зовнішнього оточення. На стадіях збору й оброблення інформації про стан зовнішнього середовища та стан самого підприємства в сьогоденні і майбутньому, розпізнанні ситуацій досить широко використовуються загальнонаукові методи та методи, що залучаються з інших наук (методи дедукції, індукції, аналізу, синтезу, моделювання, абстрагування, аналогії тощо). Так, на стадіях збирання й оброблення інформації за допомогою методів аналізу та синтезу встановлюється наскільки інформація, що одержується, є достовірною і досить повною. Виходячи з того, що за одержання й оброблення інформації на етапі розроблення управлінських рішень використовують не тільки дані якісного характеру, а й кількісні дані, то для їх перевірки використовуються прийоми документального контролю. За допомогою формального огляду зустрічної перевірки встановлюється: чи всі необхідні показники або дані є в носіях інформації, чи є на документах необхідні підписи, чи погоджено зустрічні показники, подані у різних носіях інформації. За допомогою перевірки правильності розрахунків, у свою чергу, встановлюється точність і правильність виконання арифметичних дій та підсумкових операцій тощо. Тобто на стадії реалізації, управлінських рішень за допомогою прийомів документального контролю (зустрічної перевірки, логічного осмислення змісту операцій, формального огляду документів, перевірки правильності підрахунків тощо) та прийомів контролю фактичного стану об'єктів (інвентаризації, контрольного обміру) оцінюється забезпечення ресурсами структурних підрозділів. При цьому потрібно враховувати, що розподіл фінансових, матеріальних і трудових ресурсів здійснюється відповідно до виявлених потреб.

На останньому етапі за допомогою інструментарію контролю також оцінюється реальність визначення календарних строків (кінцевих і проміжних) виконання рішення, відповідність призначеного виконавця або виконавців кваліфікаційним і професійним вимогам. Як показує практика, для цього найчастіше використовуються прийоми документального контролю.

Не менш важливим кроком у процесі контролю забезпечення виконання рішень є перевірка проектів документів, що регламентують діяльність окремих підрозділів підприємства (установи). Насамперед за допомогою прийому формального огляду перевіряється наявність проектів Положень про окремі підроз-

діли та посадових інструкцій. Далі, використовуючи прийом логічного осмислення, суб'єкт контролю повинен встановити, чи дотримуються принципів раціонального розподілу зобов'язань, прав і відповідальності.

Процес розроблення і реалізації управлінських рішень є безперервним, що обумовлено, принаймні, двома причинами.

По-перше, через зміни у зовнішньому середовищі чи помилки у судженнях події можуть розгортатись не так, як прогнозувалося.

По-друге, може змінити стратегію в тому випадку, якщо змінилися її можливості і спроможності.

Треба зазначити, що контроль за реалізацією рішення лише констатує, фіксує відхилення, проте не сприяє їх запобіганню.

Для того, щоб контроль став більш дієвим, слід більше уваги приділяти саме етапам підготовки та прийняття рішень.

Саме динамізм господарського життя підприємств, прискорена зміна параметрів контрольних об'єктів зумовлюють актуальність зростання контролю на етапах підготовки рішень.

У зв'язку з цим завдання контролю полягає не стільки у виявленні допущених відхилень, скільки у зменшенні ймовірностей їх виникнення та попередженні.

Розгляд питань взаємозв'язку раціональної структури підприємств й ефективної реалізації управлінських рішень показав, що дослідження інструментарію контролю потрібно провести не тільки залежно від етапів процесу розроблення і реалізації управлінських рішень, а й відповідно до того, хто здійснює контроль, тобто суб'єктів контролю.

Незалежно від типу організаційної структури підприємств можна виділити три рівня суб'єктів контролю: нижчий (працівників підрозділів, які мають відношення до формування й реалізації управлінських рішень): середній (начальників підрозділів: головного бухгалтера, зав. відділами (службами) та ін.), вищий (директори підприємств, його заступники).

Треба зазначити, що на кожному з цих рівнів не тільки використовується, але й формується інформація, яка є основою для прийняття подальших управлінських рішень, і кожен із цих рівнів має свої особливості у використанні інструментарію контролю.

Як вже неодноразово підкреслювалось, менеджери нижнього рівня ієрархії здійснюють збирання інформації про зовнішнє оточення та внутрішній стан підприємства, тому, у першу чергу, за допомогою прийомів документального контролю перевіряється повнота, що отримали інформації, достовірність, об'єктивність та адекватність вхідних даних. Менеджерами цього рівня використовуються також загальнонаукові методи дедукції, індукції, аналізу, синтезу, моделювання, абстрагування, аналогії та методи аналізу господарської діяльності та економічної статистики для перевірки відповідності розроблених альтернатив, що отримали інформації.

Висновки. Отже, формалізація методу контролю управлінських рішень обумовила обґрунтування поняття «методика контролю управлінських рішень», в основу якого покладено тотожність методу господарського і внутрішнього

контролю, правомірність поширення мети господарського на внутрішній контроль в межах управління суб'єкта господарювання.

Основи формальної методології підтвердили об'єктивну необхідність визначення змістового наповнення кожної із методик контролю управлінських рішень його інструментарію залежно від сутнісного аналізу об'єктів контролю в загальному алгоритмі їх розроблення (обґрунтування, прийняття, реалізація).

Логічним продовженням проведеного дослідження повинно бути реалізація науково-методичного підходу до формалізації методу контролю при моделюванні методик контролю управлінських рішень.

Список літератури

1. Кочерин Э.А. Контроль в системе управления социалистическим производством: вопросы теории и практики / Э.А. Кочерин. – М.: Экономика, 1982. – 216 с.
2. Шпіг О.О. Проблеми обліку і контролю у зміненні господарського госпрозрахунку: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.12. / О.О. Шпіг. – М., 1982. – 36 с.
3. Кужельный Н.В. Бухгалтерский учет и его контрольные функции: практ. руководство / Н.В. Кужельный. – М.: Финансы и статистика, 1985. – 143 с.
4. Соловьев Г.А. Экономический контроль в системе управления. Гл. 3: Организация и учет контрольной деятельности / Г.А. Соловьев. – М.: Финансы и статистика, 1986. – С. 81-112.
5. Сухарева Л.О. Організація внутрішньогосподарського бухгалтерського контролю в торгівлі: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.12. / Л.О. Сухарева. – М., 1986. – 175 с.
6. Нападовська Л.В. Внутрішньогосподарський контроль в ринковій економіці: монографія / Л.В. Нападовська. – Д.: Наука і освіта, 2000. – 224 с.
7. Калюга Є.В. Фінансово-господарський контроль у системі управління: монографія / Є.В. Калюга. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 360 с.
8. Максимова В.Ф. Внутрішній контроль економічної діяльності промислового підприємства – системний підхід до розвитку / В.Ф. Максимова. – К.: Ав. ред., 2005. – 264 с.
9. Дрозд І.К. Контроль економічних систем: монографія / І.К. Дрозд. – К.: Імекс-Л_ТО, 2004. – 312 с.
10. Пантелеев В.П. Внутрішньогосподарський контроль: методологія та організація: монографія / В.П. Пантелеев. – К.: Інформ.-аналіт. агентство, 2008. – 491 с.
11. Виговська Н.Г. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація. / Н.Г. Виговська. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 532 с.
12. Бардаш С.В. Економічний контроль в Україні: системний підхід: монографія / С.В. Бардаш. – К.: КНТЕУ 2010. – 656 с.
13. Економічна енциклопедія. – Т.: Академія. – 864 с.
14. Управление персоналом: энциклопедический словарь / Под ред. А.Я. Кибанова. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 453 с.